

MICHAŁ KOZŁOWSKI

ORCID: 0000-0002-9372-9292

Rafał Stobiecki, *Klio za Wielką Wodą. Polscy historycy w Stanach Zjednoczonych po 1945 r.*, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2017, s. 382

DOI: 10.15290/sp.2019.27.12

Autorem prezentowanej książki jest historyk historiografii Rafał Stobiecki, wykładowca Uniwersytetu Łódzkiego. Jest on kontynuatorem znakomitych tradycji, jakie ma owa dyscyplina w tym ośrodku akademickim. Nowa praca Stobieckiego jest kontynuacją jego badań nad historiografią emigracyjną. Podejmuje ona inny ważny wątek niż wydana kilkanaście lat wcześniej *Klio na wygnaniu. Z dziejów polskiej historiografii na uchodźstwie w Wielkiej Brytanii po 1945 r.* (Poznań 2005)¹. Tym razem łódzki badacz zajął się bowiem losami emigrantów, którzy osiedlili się po II wojnie światowej w Stanach Zjednoczonych, a wśród których znalazło się wielu historyków. W odmiennych warunkach politycznych nie zdecydowali się na powrót do kraju. Doba panowania ideologii komunistycznej na polu dziejopisarstwa przyniosła ten skutek, że wiele ważnych idei zrodzonych na emigracji, skazanych zostało na nieobecność w nauce i świadomości społecznej w kraju.

Recenzowana praca składa się z trzech wyraźnie wyodrębnionych części. Rozdział pierwszy (*Historycy polscy w Stanach Zjednoczonych po 1945 r. Przeszłość i teraźniejszość*, s. 15–66) jest próbą naszkicowania portretu środowiska polskich historyków w USA. W przypadku tego typu rozpraw niełatwo określić granice chronologiczne narracji. Im większy bowiem zasięg czasowy obserwacji, tym szybciej można ugiąć się pod ciężarem ogromnej liczby materiałów, przekraczającej możliwości percepcyjne pojedynczego badacza.

¹ Recenzje: J. Jasnowski, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie”, 48, 2004/2005, s. 314–315; S. Łukasiewicz, „Przegląd Zachodni”, 63, 2007, nr 1, s. 241–248; T. Radzik, „Dzieje Najnowsze”, 38, 2006, nr 2, s. 227–231; M. Tyrchan, „Przegląd Historyczny”, 97, 2006, z. 4, s. 551–554; T. Wolsza, „Kwartalnik Historyczny”, 113, 2006, nr 1, s. 182–191.

Na kartach książki przewijają się różni badacze. Spora grupa to emigranci, którzy osiedlili się w USA w trakcie lub bezpośrednio po II wojnie światowej. Należy tu wymienić takie osoby jak: Anna Cienciała, Włodzimierz Drzewieniecki, Marian Kamil Dziewanowski, Zygmunt Jerzy Gąsiorowski, Oskar Halecki, Waclaw Jędrzejewicz, Jan Karski, Manfred Kridl, Jan Kucharzewski, Waclaw Lednicki, Jerzy Lerski, Stanisław Tadeusz Skrzypek, Wiktor Sukiennicki, Bolesław Szcześniak, Aleksander Turyn². Są też przedstawiciele emigracji marcowej: Leon Tadeusz Błaszczyk³ i Lucjan Dobroszycki. Inna grupa to badacze urodzeni w USA oraz historycy polonijni: Mieczysław Biskupski, Stanislaus A. Blejwas, Tadeusz Gromada, Leo John Haczynski, Mieczysław Haiman, Eugeniusz Kusielewicz, Stefan Piotr Mierzwa, James S. Pula, Thaddeus Radzilowski, Frank Renkiewicz, Alex Storożyński, Józef Wincenty Swastek, Thaddeus Vincent Tuleja czy Karol Wachtl.

Kolejny rozdział (*Struktury organizacyjne polskiej nauki historycznej w Stanach Zjednoczonych*, s. 67–132) przedstawia główne instytucje zajmujące się historią. Zostały opisane: Polski Instytut Naukowy (s. 71–104), Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce⁴ (105–118) oraz Polish-American Historical Association (s. 119–127). W odniesieniu do dziejów tej ostatniej instytucji można było wspomnieć o nagrodach przez nią przyznawanych i ich laureatach (The Oskar Halecki Prize; The Haiman Award; The Swastek Prize; Creative Arts Awards; Skalny Civic Achievement Award). Choć nie można tego traktować jako istotnego zarzutu, ale zabrakło także głębszego omówienia „Niepodległości”, „Polish American Studies” jako głównych periodyków, w których były publikowane rozprawy polskich historyków. Stobiecki mógł też zaprezentować obecność polskich dziejopisów na łamach: „Slavic Review” czy „American Historical Review”.

Ostatni rozdział recenzowanej książki (*Studia przypadków*, s. 133–325) to omówienie działalności sześciorga wybranych, wybitnych historyków: Oskara Haleckiego (1891–1973), Waclawa Jędrzejewicza (1893–1993), Mariana Kamila Dziewanowskiego (1913–2005), Piotra Wandycza (1923–2017), Anny Cienciały (1929–2014) oraz Tadeusza Gromady (ur. 1929).

² M. Kozłowski, *Emigracyjna twórczość Aleksandra Turyna (1900–1981)*, „Nowy Filomata”, 18, 2014, z. 2, s. 263–271.

³ M. Kozłowski, *Leon Tadeusz Błaszczyk (30 III 1923 – 27 XII 2016)*, „Nowy Filomata”, 21, 2017, nr 2, s. 281–283.

⁴ Obecnie dysponujemy już jego monografią: K. Langowski, *„O honor i szandar, który nas skupia”. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce (1943–2013)*, Warszawa 2018.

Pierwsza zaprezentowana postać to Oskar Halecki, trafnie nazwany jednym z ostatnich polskich polihistorów (s. 135–170). Jest on bodaj najczęściej na świecie cytowanym, a jednocześnie najmniej w Polsce znanym historykiem XX stulecia. Trudno powiedzieć, czy opinia ta jest prawdziwa. Wydaje się słuszna w odniesieniu do polskich dziejopisów przebywających po 1945 r. na emigracji.

Halecki należy do najwybitniejszych polskich historyków emigracyjnych, którego niezłomna i antykomunistyczna postawa spowodowała, iż w okresie PRL-u został wyrugowany z panteonu luminarzy nauki polskiej. W Polsce jego dokonania znalazły uznanie dopiero po 1989 r., kiedy zaczęto przywracać pamięć o zasłużonych przedstawicielach uchodźstwa niepodległościowego⁵. Był to historyk o niezwykle rozległych zainteresowaniach badawczych. Na tle polskich historyków-emigrantów wyróżniała go gorąca religijność. Halecki czynił z religii katolickiej wyraz sprzeciwu wobec wizji świata i człowieka propagowanej przez komunizm. Katolicyzm Haleckiego poniekąd działał jednak w USA na jego niekorzyść, bardzo silny był tam wówczas syndrom WASP (*White Anglo-Saxon Protestant*). Z drugiej strony w środowiskach akademickich razić mógł stosunek Haleckiego do Rosji. W *Europe. Limits and divisions* badacz wykluczał ten kraj z Europy, nie uznając nawet czasów Piotra Wielkiego za okres skutecznej europeizacji Rosji.

Po 1945 r. Halecki podjął energiczne działania mające uzmysłwić ogrom niebezpieczeństwa sowieckiego. W jego perspektywie był to nie tylko przejaw antykomunizmu, ale też efekt obawy przed zagrożeniem, jakie ZSRR – sukcesor dawnego imperium rosyjskiego – niósł dla Europy i świata. Prace polskiego historyka były czytane, bo pisał w językach zachodnich, po angielsku, francusku i niemiecku. Starał się on też często występować na międzynarodowych zjazdach i konferencjach oraz publikować w czołowych periodykach naukowych Zachodu – zarówno w pismach historycznych, jak i tych o charakterze opiniotwórczym. Pod tym względem w swoim pokoleniu Halecki właściwie nie ma polskiego odpowiednika.

Wacław Jędrzejewicz określony przez Stobieckiego jako „dziejopis epoki Józefa Piłsudskiego” (s. 171–198) nie był zawodowym historykiem. Współtwórca Polskiej Organizacji Wojskowej, legionista, uczestnik rokowań pokojowych w Rydze, pełnił w II RP funkcję ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego (1934–1935). W 1941 r. przedostał się do Stanów Zjednoczonych. Zdeklarowany piłsudczyk, dzięki znajomości rosyjskiego został profe-

⁵ *Oskar Halecki i jego wizja Europy*, red. M. Dąbrowska, t. 1–3, Warszawa–Łódź 2012–2014.

sorem rosyjskiego i literatury rosyjskiej w Wellesley College pod Bostonem, obejmując katedrę po znanym pisarzu Vladimirze Nabokowie. Jędrzejewicz nigdy nie zwątpił w polityczny geniusz Piłsudskiego, ani w słuszność jego koncepcji. 4 lipca 1943 r. (nota bene w dniu katastrofy gibraltarskiej) zorganizował ważną placówkę działającą do dziś – Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku. Inicjatywa Jędrzejewicza spotkała się z przychylną reakcją amerykańskiej Polonii, dla której nazwisko Piłsudskiego było symbolem niepodległości Polski. Cennym dokonaniem jest opracowana przez samego Jędrzejewicza *Kronika życia Józefa Piłsudskiego*.

Kolejny fragment monografii Stobieckiego został zatytułowany *Marian Kamil Dziewanowski. Dziennikarz, który został historykiem* (s. 199–232). Bohater tego fragmentu recenzowanej książki urodził się w rodzinie ziemiańskiej na Ukrainie. Naukę pobierał w Gimnazjum Księży Pijarów w Rakowicach pod Krakowem i w Liceum Krzemienieckim. Maturę zdał w Gimnazjum Księży Marianów na Bielanach pod Warszawą. Był absolwentem prawa Uniwersytetu Warszawskiego, ukończył też Szkołę Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu. Po studiach Dziewanowski pracował w Centrali Prasowej Związku Polaków w Niemczech. W latach 1937–1938 był korespondentem Polskiej Agencji Telegraficznej w Berlinie. W 1939 r. walczył w kampanii wrześniowej, dostał się do niewoli sowieckiej, z której uciekł. Poprzez Łotwę i Szwecję przedostał się potem do Francji, a od 1940 r. przebywał w Wielkiej Brytanii. Pracował w The Institute of Parachutists and Saboteurs oraz w Rozgłośni Polskiej „Świt”.

Od 1944 r. Dziewanowski przebywał w Waszyngtonie w charakterze pomocnika attaché wojskowego Rządu RP na uchodźstwie do spraw prasy i propagandy. W 1945 r. pozostał na emigracji. Był absolwentem Uniwersytetu Harvarda, gdzie uzyskał doktorat w 1951 r. W 1953 r. został obywatelem USA. Był wykładowcą Boston College (do 1965 r.), Boston University (do 1978 r.) i Uniwersytetu Stanowego Wisconsin w Milwaukee. Trzeba przyznać, że zamieszczony w pracy Stobieckiego *passus* o Dziewanowskim jest najobszerniejszym przedstawieniem tej nietuzinkowej postaci, nie licząc prac Sławomira Łukasiewicza⁶.

Bohaterem kolejnego rozdziału recenzowanej książki jest zmarły niedawno Piotr S. Wandycz, „historyk Europy Środkowo-Wschodniej” (s. 233–267). Urodzony 1923 r. w Krakowie był synem Damiana S. Wandycza i Stefa-

⁶ S. Łukasiewicz, *Marian Kamil Dziewanowski (1913–2005). Szkic do biografii intelektualnej*, „Zeszyty Historyczne” 2006, z. 155, s. 226–244; *idem*, *Trzecia Europa. Polska myśl federalistyczna w Stanach Zjednoczonych 1940–1971*, Warszawa–Lublin 2010, s. 349–368.

nii z Dunikowskich⁷. Do czasu agresji III Rzeszy i ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 r. mieszkał we Lwowie, gdzie zdał małą maturę. Po agresji ZSRR na Polskę jego rodzina przekroczyła granicę polsko-rumuńską, udając się potem do Francji. Tu w 1941 r. zdał dużą maturę w Polskim Liceum im. Cypriana Norwida w Villard de Lans w nieokupowanej strefie Francji. W latach 1941–1942 Wandycz studiował na uniwersytecie w Grenoble. W 1942 r. przedostał się do Wielkiej Brytanii i wstąpił do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Służbę wojskową zakończył w stopniu podporucznika. Po wojnie pozostał na emigracji. Ukończył Cambridge University, gdzie uzyskał licencjat (BA) i magisterium (MA). Następnie naukę kontynuował w London School of Economics and Political Science, gdzie w 1951 r. uzyskał doktorat (Ph.D.) na podstawie rozprawy przedstawiającej wkład XIX-wiecznej francuskiej i brytyjskiej myśli liberalnej do teorii stosunków międzynarodowych. Równolegle (1950–1951) brał udział w trzyletnich warsztatach nowo otwartego Kolegium Europejskiego w Brugii.

W grudniu 1951 r. wraz z bratem i siostrą Wandycz przeniósł się do Stanów Zjednoczonych. Było to spowodowane względami rodzinnymi; ojciec historyka, który przebywał w USA od 1944 r., wymagał w tym momencie opieki. Od połowy 1952 r. Wandycz mógł wrócić do badań naukowych, uzyskując wsparcie ze strony Feliksa Grossa. Ten ostatni uczynił go swoim asystentem w Mid-European Studies Center. W 1954 r. kandydaturę Wandycza na wykładowcę w Indiana University w Bloomington zaproponował Norman J. Pounds, geograf brytyjski, który był wcześniej jego tutorem w Cambridge.

Wandycz wykładał historię Europy Środkowo-Wschodniej i historię dyplomacji najpierw na Indiana University w Bloomington. W latach 1966–1997 był tam profesorem zwyczajnym (kierownik katedry im. Bradforda Durfee) na Yale University. W latach 1963–1966 był pracownikiem naukowym w Russian Research Center Harvard University. W 1967, 1969 i 1975 r. wykładał jako *visiting professor* w Yale University (1967–1972, 1976–1979) i pełnił funkcję dyrektora Centrum Studiów Rosyjskich (1974–1976 i 1981–1983) na wydziale historii Columbia University.

Emigracyjny historyk jest autorem ponad 400 artykułów, recenzji oraz blisko 20 książek⁸. Jednym z głównych zainteresowań badawczych Wandycza były dzieje Europy Środkowo-Wschodniej. Najważniejszą pracą w tym

⁷ M. Wołos, *„Ojczyźnie służy”*. Damian Stanisław Wandycz (1892–1974), Bełchatów–Kraków–Warszawa 2015.

⁸ Szerzej zob.: Piotr Wandycz, *Historyk, emigrant, intelektualista. Zbiór rozpraw*, red. M. Kornat et al., Bydgoszcz 2014.

zakresie pozostaje *The Price of Freedom. A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present* (1992). Polski przekład (*Cena wolności. Historia Europy Środkowo-Wschodniej od średniowiecza do współczesności*) ukazał się w 1995 r., kolejny uzupełniony w 2003 r. Książka została przełożona na języki: litewski (1997), czeski (1998), węgierski (1998), bułgarski (1999), włoski (2000) i chorwacki (2004).

Kolejny ważny kierunek badań Wandycza stanowiła historia dyplomacji. W 1956 r. ukazała się jego rozprawa poświęcona problematyce konfederacji polsko-czesko-słowackiej w latach 1940–1943 i stosunku do niej wielkich mocarstw: *Czechoslovak-Polish Confederation and the Great Powers 1940–43*, (1956, wyd. 2: 1979). Istotnym wkładem w dzieje dyplomacji dwudziestolecia międzywojennego były prace: *France and her Eastern Allies 1919–1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno* (1962, wyd. 2: 1974), *The Twilight of French Eastern Alliances 1926–1936. French-Czechoslovak-Polish Relations from Locarno to the Remilitarization of the Rhineland* (1988). W syntetycznym zarysie Wandycz przedstawił obraz polskiej dyplomacji lat 1914–1945 (*Polish diplomacy 1914–1945. Aims and achievements. A lecture in English and Polish*, 1988, tłum. pol.: *Z dziejów dyplomacji*, 1988, wyd. 2: 1989).

Część prac Wandycza była poświęcona XIX stuleciu. Historii Polski, stale obecnej w swych pracach, poświęcił badacz osobny tom-syntezę dla lat 1795–1918. Jest to historia narodu polskiego na ziemiach Rzeczypospolitej w latach zaborów, uwzględniająca stosunki między Polakami a innymi narodami na tym wielkim obszarze (*The Lands of Partitioned Poland 1795–1918*, 1974, wyd. 2: 1993, wyd. 3: 1996, tłum. pol.: *Pod zaborami. Ziemie Rzeczypospolitej w latach 1795–1918*, 1994). Monografia stanowi siódmy tom niedokończonej 12-tomowej *A History of East Central Europe* pod redakcją Petera F. Sugara i Donalda W. Treadgolda. Z kolei historii powszechnej tego samego okresu dotyczyła inna praca Wandycza: *Pax Europea. Dzieje systemów międzynarodowych w Europie 1815–1914* (2003).

W jego dorobku nie brakuje też refleksji nad dziejami II Rzeczypospolitej. Osobną pracę poświęcił stosunkom polsko-sowieckim w kluczowych latach 1917–1921 – *Soviet-Polish Relations 1917–21* (1969). Inne ważne publikacje to: *August Zaleski, minister spraw zagranicznych RP 1926–32 w świetle wspomnień i dokumentów* (1980), *Polska a zagranica* (1986, artykuły, recenzje, dokumenty poświęcone historii dyplomacji okresu międzywojennego opublikowane w latach 1958–1983), *Z Piłsudskim i Sikorskim. August Zaleski, minister spraw zagranicznych w latach 1926–1932 i 1939–1941* (1999), *Aleksander Skrzyński, minister spraw zagranicznych II Rzeczypospolitej* (2006).

Pewne zasługi ma Wandycz także w badaniu stosunków polsko-amerykańskich. Mowa tu o książce: *The United States and Poland* (1980). Jej fragmenty wyszły w „drugim obiegu” pod tytułem *Stracone szanse. Stosunki polsko-amerykańskie 1939–1987* (1987). Oprócz historii Wandycz zajmował się również naukami politycznymi, czego wyrazem jest książka (współautor: Ludwik Frenzl) *Zjednoczona Europa. Teoria i praktyka* (1965). Część mniejszych rozpraw ukazała się kilka lat temu w postaci książki: *O czasach dawniejszych i bliższych. Studia z dziejów Polski i Europy Środkowo-Wschodniej* (2009). Należy też wspomnieć o książce będącej wywiadem-rzeką z historykiem przeprowadzonym przez Sławomira Łukasiewicza (*O federalizmie i emigracji. Reminiscencje o rzeczach istotnych i błahych*, 2003). Warto dodać, że Wandycz był też jednym z czołowych historyków związanych z paryską „Kulturą” i „Zeszytami Historycznymi” (1962–2010). Obok Tadeusza Wyrwy opublikował w „Zeszytach Historycznych” najwięcej, bo aż 109 artykułów i recenzji.

Anna Cienciała (*Anna Maria Cienciała. Historyk dyplomacji i nie tylko*, s. 269–298) była uczennicą Piotra Wandycza. Urodziła się w 1929 r. w Wolnym Mieście Gdańsku. Lata wczesnego dzieciństwa spędziła w Gdyni. Jej ojciec Andrzej (1901–1973) był od 1927 r. dyrektorem Polskiej Agencji Morskiej w Gdyni, aktywnym działaczem lokalnych struktur Obozu Zjednoczenia Narodowego, a także konsulem honorowym Estonii na województwo pomorskie. Matką badaczki była zaś Wanda Waissman (1903–1994), córka pracownika Polskiej Dyrekcji Kolejowej w Gdańsku. W latach 1936–1939 Anna Cienciała uczyła się w szkole sióstr urszulanek. 1 września 1939 r., w chwili wybuchu wojny, znajdowała się z młodszą siostrą i matką w centralnej Polsce w majątku Sierakówek. Ojciec bohaterki tych rozważań wyostał się tymczasem wraz z rządem polskim do Rumunii. Dzięki jego inicjatywie jeszcze przed świętami Bożego Narodzenia przy pomocy poselstwa estońskiego rodzina znalazła się na Węgrzech. Dalej przez Jugosławię i Włochy Cienciałowie dotarli w styczniu 1940 r. do Paryża. Po klęsce Francji przez Hiszpanię udali się zaś do Wielkiej Brytanii. Tam Anna Cienciała uczyła się najpierw w pobliżu Reading, a potem w 1947 r. uzyskała maturę w Westgate-on-Sea. Co ważne, uzyskała pierwsze stypendium państwowe w dziejach tej szkoły. Postanowiła kontynuować naukę wybierając studia historyczne w London School of Slavonic and East European Studies. Okazało się jednak, że ze względu na wysokość zarobków jej ojca ówczesne przepisy nie pozwalały na wykorzystanie stypendium na studia w Londynie. Została więc skierowana przez brytyjskie Ministerstwo Oświaty na Uniwersytet w Liverpoolu. Tam wykładał Alexander Bruce Boswell (1884–1962). Ten brytyjski historyk w latach 1908–1913 mieszkał w Warszawie, gdzie praco-

wał pod dyрекcją Tadeusza Korzона w Bibliotece Zamoyskich, a pod jego kierunkiem studiował dzieje Polski. Po powrocie do Anglii był wykładowcą slawistyki w Liverpoolu przez blisko czterdzieści lat. Tam Cieniałą uzyskała stopień bakałarza w 1952 r. Następnie wyjechała z rodzicami do Kanady, a potem do USA. W Russian Institute of Columbia University w Nowym Jorku nauczyła się języka rosyjskiego, studiowała historię i literaturę rosyjską. Studia kontynuowała w Montrealu na McGill University, gdzie w 1955 r. uzyskała magisterium (M.A.) na podstawie pracy o Powstaniu Warszawskim. W tym samym roku powróciła do USA. Uzyskała tam asystenturę na uniwersytecie Indiana w Bloomington. Rozpoczęła przygotowania do pracy doktorskiej prowadząc badania archiwalne w Londynie (1958–1959) i w Warszawie (wrzesień–grudzień 1959). Ostatecznie w 1962 r. obroniła doktorat na temat *Polish foreign policy and the western powers, January 1938–April 1939. A study in the interdependence of Eastern and Western Europe*, napisany pod kierunkiem profesora Piotra Wandycza. Jej praca była pierwszą książką w języku angielskim o polskiej dyplomacji i stosunkach międzynarodowych okresu międzywojennego. Monografia została opublikowana kilka lat później pod tytułem: *Poland and the Western Powers, 1938–1939. A Study in the Interdependence of Eastern and Western Europe* (London–Toronto 1968). Wcześniej w 1960 r. Cieniałą powróciła do Kanady, gdzie wykładała na uniwersytetach w Ottawie i w Toronto. W 1965 r. badaczka postanowiła na stałe osiedlić się w Stanach Zjednoczonych. Co ciekawe, wizę emigracyjną uzyskała z kwoty dla Wolnego Miasta Gdańska. Została pracownikiem University of Kansas (od 1971 r. jako profesor).

Publikacje Cieniałą dotyczyły głównie dziejów polskiej dyplomacji w okresie XX w. Ważną monografią wydaną po opublikowaniu pracy doktorskiej były trzy rozdziały w książce *From Versailles to Locarno. Keys to Polish Foreign Policy 1919–1925*⁹. Praca ta stanowiła próbę wyjaśnienia zachodniemu czytelnikowi polityki II Rzeczypospolitej w pierwszym okresie funkcjonowania systemu wersalskiego. Cieniałą wydała też w serii Biblioteki Kultury pracę zawierającą opracowanie oryginalnych tekstów polskich dotyczących polskiej polityki zagranicznej oraz międzynarodowej z okresu dwudziestole-

⁹ A. M. Cieniałą, T. Komarnicki, *From Versailles to Locarno. Keys to Polish foreign policy, 1919–25*, Lawrence 1984. Recenzje: A.C. Carls, „Slavic Review”, 44, 1985, vol. 3, s. 562–563; K. Lundgreen, „Niepodległość”, 19, 1986, s. 235–242; A.M. Cieniałą, *Replika*, „Niepodległość”, 19, 1986, s. 243–247; S. Potocki, „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego”, 21/22, 1984/1985, z. 36/37, s. 199–201; W. Kulski, „Polish Review”, 32, 1987, vol. 3, s. 299–301; M. Nowak-Kiełbikowa, „Dzieje Najnowsze”, 18, 1986, nr 3/4, s. 298–304; A. Ajnenkiel, „Acta Poloniae Historica”, 57, 1988, s. 271–278.

cia, podyktowanych przez ministra Józefa Becka podczas jego internowania w Rumunii w latach 1939–1944¹⁰. Razem z Piotrem Wandyczem opracowała też książkę *Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920 w ocenach historyków*¹¹. Była także współredaktorem i autorką wstępów do trzech części książki *Katyń: A Crime Without Punishment*¹². Należy dodać, że praca została wydana w ramach prestiżowej serii *Annals of Communism*. Zawiera ona wybór przetłumaczonych na język angielski dokumentów opublikowanych wcześniej w dwóch tomach rosyjskich i czterech polskich. Książka *Katyń. A Crime Without Punishment* jest przede wszystkim przeznaczona dla czytelników anglojęzycznych, którzy mało, albo zgoła nic nie wiedzą o historii Polski i o zbrodni katyńskiej.

Cienciała opublikowała też wiele artykułów naukowych, rozdziałów w monografiach, recenzji i omówień prac na łamach licznych czasopism, m.in. „Slavic Review”, „American Historical Review”. Była stałym współpracownikiem paryskich „Zeszytów Historycznych”, „Niepodległości”, „Polish Review”, „Polish American Studies”. Autorka dużo uwagi poświęcała też dziejom Wolnego Miasta Gdańska w kontekście polityki Londynu i Waszyngtonu.

Tadeusz Gromada (*Historyk i organizator życia naukowego*, s. 299–324) jest bohaterem ostatniego obszernego szkicu biograficznego zamieszczonego w książce Stobieckiego. Gromada urodził się 31 lipca 1929 r. w Passaic w stanie New Jersey w rodzinie polskich emigrantów z Podhala. Ukończył studia historyczne, doktorat napisał pod kierunkiem m.in. Oskara Haleckiego na Fordham University (1966, *The Slovak Question in Polish Foreign Policy (1934–1939)*). Od 1961 r. Gromada był członkiem Polskiego Instytutu Naukowego w Nowym Jorku (PIASA). W latach 1971–1988 udzielał się jako sekretarz generalny, od 1991 r. dyrektor wykonawczy, a w latach 2008–2011 prezes PIASA. Jednocześnie aż do przejścia na emeryturę wykładał historię na New Jersey City University. Był też wiceprzewodniczącym Fundacji Kościuszkowskiej, przewodniczącym Polsko-Amerykańskiego Stowarzyszenia Historycznego (PAHA) oraz honorowym członkiem Związku Podhalan.

¹⁰ *Polska polityka zagraniczna w latach 1926–1932 [i.e. 1939]: na podstawie tekstów min. Józefa Becka*, oprac. A. M. Cienciała, Paryż 1990. Recenzje: M. Nowak-Kielbikowa, „Dzieje Najnowsze”, 23, 1991, nr 3, s. 128–134; M. Pułaski, *Józef Beck o polskiej polityce zagranicznej*, „Niepodległość”, 24, 1991, s. 237–241; E. D. Wynot jr., „Polish Review”, 38, 1993, nr 2, s. 225–226.

¹¹ *Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920 w ocenach historyków*, red. nauk. i wstęp A. Cienciała, P. Wandycz, Warszawa 2003. Recenzja: W. Materski, „Dzieje Najnowsze”, 36, 2004, nr 2, s. 242–245.

¹² *Katyń. A crime without punishment*, ed. by A. M. Cienciała et al., documents transl. by M. Schwartz with A. M. Cienciała and M. A. Kipp, New Haven–London 2007.

Za najważniejsze jego książki można uznać: *Essays on Poland's foreign policy 1918–1939* (New York 1970), *Highlander Polish-English/English-Higlander Polish dictionary* (New York 1995), *Polonia amerykańska. Przeszłość i współczesność* (Wrocław – Kraków 1988), *50th Anniversary 1942–1992. Polish Institute of Arts & Sciences of America* (New York 1995), *Tatra highlander folk culture in Poland and America. Collected essays from "The Tatra Eagle"*, (New Jersey 2012). Gromada był też inicjatorem wydania dwóch książek Oskara Haleckiego (1891–1973): *Jadwiga of Anjou and the rise of East Central Europe*, (New York 1991, przekład polski: *Jadwiga Andegaweńska i kształtowanie się Europy Środkowowschodniej*, Kraków 2000) oraz *A history of Poland* (wraz z Antonym Polonskim, 1993).

W erudycyjnej książce Stobieckiego zabrakło wzmianki o niektórych innych historykach. Warto przynajmniej wymienić kilka sylwetek. Na przypomnienie zasługuje choćby Metchie Budka (1917–1995), który był związany z Fundacją Kościuszkowską. W 1979 r. został laureatem Nagrody im. Haimana (The Haiman Award) przyznawanej przez Polish American Historical Association. Fundacja Kościuszkowska przyznaje nagrodę jego imienia (The Metchie J. E. Budka Award). Z kolei Paul Fox (1874–1961) był pastorem. Studiował teologię i filozofię w Oberlin, Cleveland i Baltimore. Doktorat uzyskał w 1904 r. na uniwersytecie w Baltimore. Był historykiem polskiego protestantyzmu.

Inna ciekawa postać to Bolesław Łaszewski (1912–2013). Przed 1939 r. studiował on filologię polską na Uniwersytecie Jagiellońskim. Był uczestnikiem II wojny światowej, po jej zakończeniu pozostał na emigracji. Od 1951 r. Łaszewski przebywał w USA. W latach 1989–1990 był dyrektorem wykonawczym Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce. W 1971 r. został współzałożycielem „Nowego Dziennika”, największej gazety polonijnej w Nowym Jorku. Natomiast Adam Olszewski (1879–1968) wyemigrował do USA już w 1906 r. Był współpracownikiem wielu czasopism polonijnych w USA. Jego dziełem jest *Historia Związku Narodowego Polskiego i rozwój ruchu narodowego polskiego w Ameryce Północnej* (t. 2–6, Chicago 1963–1967). Inna godna odnotowania postać to Kazimierz Roszko (1916–1987). W okresie międzywojennym studiował on w Papieskim Kolegium Ormiańskim w Rzymie. Po wojnie był duszpasterzem Ormian w południowej Polsce. W 1964 r. został zmuszony do wyjazdu z Polski. Na emigracji ostatecznie osiadł w USA. Jest znany ze swoich licznych prac z zakresu armenistyki.

W pracy Stobieckiego zabrakło też informacji o amerykańskich losach historyka Żydów Filipa Friedmana czy dwóch emigrantów marcowych – Dawida Fajnhauza i Stefanii Stanisławskiej. Ze współczesnych historyków

brakuje też kilku znaczących nazwisk. Taką osobą jest np. Edward Pinkowski (ur. 1916), który zajmuje się dziejami Polaków w Stanach Zjednoczonych. W 1989 r. był on laureatem Nagrody imienia Mieczysława Haimana przyznawanej przez Polish American Historical Association. Z kolei Piotr Górecki jest uznanym mediewistą, absolwentem historii University of Illinois at Urbana-Champaign (1979). Doktorat zdobył w 1988 r. na Uniwersytecie w Chicago. Od 1989 r. Górecki jest profesorem historii średniowiecznej na Uniwersytecie Kalifornijskim.

Reasumując, książka Rafała Stobieckiego może być śmiało nazwana wstępem do syntezy dziejów polskich historyków w USA. Jest rozprawą dojrzałą i mądrą. Pomimo oczywistego wyboru i skoncentrowaniu się autora na dorobku kilkorga historyków-emigrantów praca przynosi ogromną ilość cennych informacji. Napisana w przystępny i barwny sposób stanowi bardzo ciekawą lekturę. Imponuje ilością wykorzystanych w nich źródeł przeróżnej proveniencji, a przede wszystkim ogromną erudycją.

Michał Kozłowski – mgr, historyk, pracownik Wojskowego Biura Historycznego im. K. Sosnkowskiego (Sekcja Badań nad Wojskiem po 1945 r.). Zajmuje się głównie historią historiografii.

e-mail: micha.kozlowski@ron.mil.pl